3-mavzu. Er-xotinning şaxsiy va mulkiy huquq va majburiyatlari

3-mavzu / 16 · 1-semestr

MUNDARIJA

1. Bob
2. Qisqaça xulosa
3. Kazuslar (IRAC)
4. Test
5. Glossariy
6. Xronologiya
7. Mind-map
8. Tuşuntiriş va sxema
9. Manbalar

Bob

Oila qonunçiligida er-xotinning şaxsiy va mulkiy huquq hamda majburiyatlari eng muhim huquqiy institutlardan biri hisoblanadi. Nikoh tuzilişi bilan er-xotin örtasida öziga xos huquqiy munosabatlar vujudga keladi. Uşbu darsda biz er va xotinning oiladagi teng huquqliligi, ularning familiya, kasb va yaşaş joyini erkin tanlaş kabi şaxsiy nomulkiy huquqlarini örganamiz. Şuningdek, dars davomida er-xotinning mulkiy munosabatlari, jumladan, mol-mulkning qonuniy va şartnomaviy huquqiy rejimlari batafsil tahlil qilinadi. Umumiy birgalikdagi mulkni tasarruf etiş, alohida mulk tuşunçasi, nikoh şartnomasining öziga xos xususiyatlari hamda mulkni bölişda uluşlarni aniqlaş tartibi körib çiqiladi. Alohida e’tibor voyaga yetmagan bolalar manfaatlarining ustuvorligiga va ularning huquqlari kafolatlariga qaratiladi. Uşbu bilimlar kelajakda oilaviy nizolarni töğri hal etiş va huquqiy maslahat beriş könikmalarini şakllantiriş uçun mustahkam poydevor bölib xizmat qiladi.

QISQAÇA

- 1 yil — Köçmas mulkni roziliksiz sotganda bitimni haqiqiy emas deb topişni talab qiliş muddati (Oila kodeksi, 24-modda)
- 3 yil — Mulkni böliş töğrisidagi talablarga nisbatan da’vo muddati (Oila kodeksi, 27-modda)
- 267,1 ming — 2025-yilda qayd etilgan yangi nikohlar soni (Milliy statistika qömitasi)

3.1 Er-xotinning şaxsiy nomulkiy huquqlari va oiladagi tengligi

Nikoh fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etiş organlarida röyxatga olingan paytdan boşlab er-xotin örtasida şaxsiy va mulkiy huquq hamda majburiyatlar vujudga keladi (Oila kodeksi, 18-modda). Şaxsiy nomulkiy huquqlar — bu bevosita şaxsning özi bilan boğliq bölgan, iqtisodiy mazmunga ega bölmagan huquqlardir. Oila qonunçiligining eng asosiy tamoyillaridan biri bu — er va xotinning oilada teng huquqlarga

ega ekanligi va teng majburiyatlarni öz zimmasiga olişidir (Oila kodeksi, 19-modda). Bu qoida oilaviy zöravonlikdan himoya qiliş va ixtiyoriy rozilik prinsiplariga asoslanadi. Oilaning asosiy daromadini topiş yoki moddiy ta’minotni öz böyniga oliş ikkinçi tarafning şaxsiy qarorlariga veto qöyiş huquqini bermaydi. Faraz qilaylik, er oilaning yagona boquvçisi bölsa ham, u xotinining huquqlarini çeklay olmaydi. Oila munosabatlarida har qanday ustunlikka intiliş qonunga ziddir.

- Nikoh qayd etilgan paytdan boşlab er-xotinlik huquq va majburiyatlari vujudga keladi (Oila kodeksi, 18-modda).
- Er va xotin oilada mutlaqo teng huquq va majburiyatlarga ega (Oila kodeksi, 19-modda).

> **ASOSIY FIKR**
> Oilaning asosiy daromadini topiş şaxsiy qarorlarga veto huquqini bermaydi. Tenglik tamoyili barça holatlarda ustuvordir.

3.2 Er-xotinning familiya tanlaş huquqi

Nikoh tuziş vaqtida er va xotin öz xohişi bilan erining yoki xotinining familiyasini umumiy familiya qilib tanlaşi yoxud ularning har biri nikohgaça bölgan öz familiyasini saqlab qolişi mumkin (Oila kodeksi, 20-modda). Bu huquq şaxsning öziga xosligini va ixtiyoriy roziligini ta’minlaydi. Er va xotindan birining öz familiyasini özgartirişi boşqasining ham familiyasi özgarişiga olib kelmaydi. Masalan, nikoh tuzilayotganda Anvar va Malika öz familiyalarida qolişga qaror qilişdi. Keyinçalik Anvar öz familiyasini özgartirsa, bu Malikaning familiyasi avtomatik özgarişini anglatmaydi. Bu qoida şaxsiy huquqlarning mutlaq mustaqilligini kafolatlaydi va har bir şaxsning öz identitetini saqlab qolişiga xizmat qiladi.

- Er-xotin umumiy familiya tanlaşi yoki öz familiyasida qolişi mumkin (Oila kodeksi, 20-modda).
- Birining familiyasini özgartirişi ikkinçisiga ta’sir qilmaydi (Oila kodeksi, 20-modda).

> **IMTIHON UÇUN**
> Familiya tanlaş huquqi şaxsiy nomulkiy huquq bölib, uni nikoh şartnomasi bilan ham çeklab bölmaydi.

3.3 Kasb, yaşaş joyini tanlaş va oilaviy masalalarni hal etiş

Er va xotinning har biri maşğulot turi, kasb va turiş hamda yaşaş joyini tanlaşda erkli hisoblanadi (Oila kodeksi, 22-modda). Heç kim turmuş örtoğini muayyan kasbda işlaşga yoki işlamaslikka majburlay olmaydi. Şuningdek, bolalar tarbiyasi va oilaviy turmuşning boşqa masalalarini er va xotin birgalikda hal qiladilar (Oila kodeksi, 21-modda). Bu jarayonda bola manfaatlarining ustuvorligi ta’minlanişi şart. Masalan, oila boşqa şaharga köçib ötişni rejalaştirsa, bu masala er va xotin örtasida özaro kelişuv asosida, bolaning ta’lim oliş va rivojlaniş manfaatlarini hisobga olgan holda hal etilişi kerak. Agar kelişmovçilik yuzaga kelsa, bu şaxsiy erkinlikni çeklaşga olib kelmasligi lozim. Har bir qaror özaro hurmat va ixtiyoriy rozilik asosida qabul qilinişi oila mustahkamligining garovidir.

- Kasb, maşğulot va yaşaş joyini tanlaş erkindir (Oila kodeksi, 22-modda).
- Bolalar tarbiyasi va oila masalalari birgalikda hal qilinadi (Oila kodeksi, 21-modda).

> **KÖP UÇRAYDIGAN XATO**

> Xotinning işlaşiga erining ruxsati kerak degan tuşunça qonunçilikka mutlaqo ziddir. Har kim kasb tanlaşda erkindir.

3.4 Er-xotin mol-mulkining qonuniy huquqiy rejimi

Er va xotinning nikoh davomida orttirgan mol-mulklari, agar qonun yoki nikoh şartnomasida boşqaça hol körsatilmagan bölsa, ularning birgalikdagi umumiy mulki hisoblanadi (Oila kodeksi, 23-modda). Umumiy mulkka iş haqi, tadbirkorlikdan olingan daromadlar, pensiya va nafaqalar kiradi. Mol-mulk kimning nomiga rasmiylaştirilganidan qat'i nazar, u umumiy hisoblanadi. Er va xotindan biri uy-rözğor işlari, bolalarni parvariş qiliş bilan band bölgan yoki uzrli sabablarga köra mustaqil daromadga ega bölmagan taqdirda ham, u umumiy mol-mulkka nisbatan teng huquqqa ega böladi. Mehnatning oilaviy ahamiyati faqat pul topiş bilan ölçanmaydi. Bu qoida oilada iqtisodiy adolatni ta'minlaşga qaratilgan bölib, bir tarafning boşqasi ustidan iqtisodiy hukmronlik qilişiga yöl qöymaydi.

- Nikoh davomida olingan mulk umumiy birgalikdagi mulkdir (Oila kodeksi, 23-modda).
- Bola parvarişi bilan band bölgan turmuş örtoği ham mulkda teng huquqqa ega (Oila kodeksi, 23-modda).

> **IŞ BILAN BOĞLIQLIK**
> Faraz qilaylik, kvartira erning oylik maoşi hisobidan olinib, uning nomiga rasmiylaştirilgan. Xotin bu davrda bola parvarişi bilan band bölgan. Qonunga köra, bu kvartira baribir ularning umumiy birgalikdagi mulki hisoblanadi.

3.5 Umumiy birgalikdagi mulkni tasarruf etiş

Er va xotin ularning birgalikdagi umumiy mulki bölgan mol-mulkka egalik qiliş, undan foydalaniş va uni tasarruf etişda teng huquqlarga egadir. Er va xotindan birining umumiy mol-mulkni tasarruf etişi bilan boğliq bitim tuzilganda, bu harakat boşqasining roziligiga köra amalga oşirilayotganligini anglatadi. Bunga huquqşunoslikda rozilik prezumpsiyasi deyiladi. Biroq, er (xotin) özining nomiga rasmiylaştirgan umumiy köçmas mol-mulkni tasarruf etiş böyiça bitim tuzişi uçun xotin (er)ning notarial tartibda tasdiqlangan roziligini olişi lozim (Oila kodeksi, 24-modda). Agar bunday rozilik olinmasa, huquqi buzilgan taraf bitim amalga oşirilganligini bilgan yoki bilişi lozim bölgan kundan boşlab bir yil davomida bu bitimni sud tartibida haqiqiy emas deb topişni talab qilişga haqlidir. Bu mexanizm oila a'zolarini yaşirin va oila manfaatlariga zid bölgan bitimlardan himoya qiladi.

- Umumiy mulkni tasarruf etişda rozilik prezumpsiyasi amal qiladi (Oila kodeksi, 24-modda).
- Köçmas mulkni sotiş uçun notarial tasdiqlangan rozilik şart (Oila kodeksi, 24-modda).

> **IMTIHON UÇUN**
> Notarial rozilik olinmagan taqdirda, bitimni sud tartibida haqiqiy emas deb topiş talabi uçun da'vo muddati bir yilni taşkil etadi.

3.6 Er-xotinning har biriga tegişli alohida mulk

Er va xotinning nikohgaça öziga tegişli bölgan mol-mulki, şuningdek nikoh davomida hadya, meros tariqasida yoki boşqa bepul bitimlar asosida olgan mol-mulki ularning har birining öz mulki hisoblanadi (Oila kodeksi, 25-modda). Şuningdek, qimmatbaho buyumlar va zebu-ziynatlardan boşqa şaxsiy foydalanişdagi buyumlar (kiyim-boş, poyabzal), garçi umumiy mablağ hisobiga olingan bölsa ham, xususiy mulk sanaladi (Oila kodeksi, 26-modda). Biroq, agar nikoh davomida er-xotinning umumiy mulki yoki mehnatlari hisobiga alohida mulkning qiymati ança oşişiga olib kelgan mablağlar (kapital ta’mirlaş, qayta quriş, qayta jihozlaş) qöşilgani aniqlansa, bu mulk sud tomonidan birgalikdagi mulk deb topilişi mumkin. Masalan, xotiniga meros qolgan hovliga er-xotinning umumiy mablağlari hisobidan ikkinçi qavat qurilsa, er bu mulkni umumiy deb topişni talab qilişga haqli. Oddiy kosmetik ta’mir esa mulk rejimini özgartirmaydi.

- Nikohgaça olingan, hadya va meros qilingan mulk alohida mulkdir (Oila kodeksi, 25-modda).
- Şaxsiy foydalanişdagi buyumlar xususiy mulk hisoblanadi (Oila kodeksi, 26-modda).
- Kapital ta’mir natijasida qiymati oşgan alohida mulk umumiy deb topilişi mumkin (Oila kodeksi, 25-modda).

> **TAQQOSLANG**
> Meros qilib olingan uy (alohida mulk) va nikoh davomida sotib olingan avtomobil (umumiy mulk) örtasidagi farqni unutmang. Mulkning kelib çiqiş manbasi hal qiluvçi ahamiyatga ega.

3.7 Nikoh şartnomasi: şakli, mazmuni va çeklovlar

Nikohlanuvçi şaxslarning yoki er va xotinning nikohda bölgan davrida va (yoki) nikohdan ajratilgan taqdirda ularning mulkiy huquq hamda majburiyatlarini belgilovçi kelişuvi nikoh şartnomasi deb hisoblanadi (Oila kodeksi, 29-modda). U yozma şaklda tuzilişi va notarial tartibda tasdiqlanişi lozim (Oila kodeksi, 30-modda). Nikoh şartnomasi orqali er-xotin qonunda belgilangan umumiy mulk rejimini özgartirişi, mulkning ayrim turlariga nisbatan uluşli yoki alohida egalik qiliş tartibini örnatişi mumkin. Ammo nikoh şartnomasi er-xotinning huquq va muomala layoqatini, sudga murojaat qiliş huquqini çeklay olmaydi. Şuningdek, u şaxsiy nomulkiy munosabatlarni, bolalarga nisbatan huquq va majburiyatlarni tartibga sola olmaydi (Oila kodeksi, 31-modda). Bu çeklovlar inson huquqlari va bola manfaatlarini himoya qilişga xizmat qiladi.

- Nikoh şartnomasi yozma şaklda tuziladi va notarial tasdiqlanadi (Oila kodeksi, 30-modda).
- Faqat mulkiy huquq va majburiyatlarni tartibga soladi (Oila kodeksi, 29-modda).
- Bolalarga oid huquqlarni va şaxsiy nomulkiy munosabatlarni belgilay olmaydi (Oila kodeksi, 31-modda).

> **KÖP UÇRAYDIGAN XATO**
> Nikoh şartnomasida bolalarning kim bilan yaşaşini yoki er-xotinning kasb tanlaşini belgilab bölmaydi. Bu şartlar öz-özidan haqiqiy emas deb topiladi.

3.8 Nikoh şartnomasini özgartiriş, bekor qiliş va haqiqiy emasligi

Nikoh şartnomasi er-xotinning kelişuvi bilan istalgan vaqtda özgartirilişi yoki bekor qilinişi mumkin. Nikoh şartnomasi qanday şaklda tuzilgan bölsa, uning özgartirilişi yoki bekor qilinişi ham şunday şaklda, ya’ni yozma va notarial tartibda amalga oşiriladi (Oila kodeksi, 32-modda). Nikoh şartnomasini bajarişdan bir tomonlama boş tortişga yöl qöyilmaydi. Agar şartlar er yoki xotindan birini öta noqulay holatga solib qöysa yoxud oila töğrisidagi qonunçilik normalariga zid kelsa, sud er-xotindan birining talabiga binoan nikoh şartnomasini töla yoki qisman haqiqiy emas deb topişi mumkin (Oila kodeksi, 33-modda). Şuningdek, er (xotin) nikoh şartnomasi tuzayotgani, uni özgartirayotgani yoki bekor qilayotgani töğrisida öz kreditorini xabardor qilişi şart (Oila kodeksi, 35-modda).

- Şartnomani özgartiriş va bekor qiliş notarial tartibda amalga oşiriladi (Oila kodeksi, 32-modda).
- Bir tomonlama boş tortişga yöl qöyilmaydi (Oila kodeksi, 32-modda).
- Öta noqulay holatga soluvçi şartlar sud orqali haqiqiy emas deb topilişi mumkin (Oila kodeksi, 33-modda).

> **ASOSIY FIKR**
> Kreditorlarni ogohlantiriş majburiyati uçinçi şaxslarning mulkiy manfaatlarini himoya qiliş uçun muhim kafolatdir.

3.9 Umumiy mol-mulkni böliş va uluşlarni aniqlaş

Er-xotinning umumiy mol-mulkini böliş ularning kelişuvi asosida yoki nizo tuğilganda sud tartibida amalga oşiriladi (Oila kodeksi, 27-modda). Odatda, mulkni bölişda er va xotinning uluşlari teng deb hisoblanadi (Oila kodeksi, 28-modda). Biroq, sud voyaga yetmagan bolalar manfaatlaridan va (yoki) er-xotindan birining e’tiborga loyiq manfaatini hisobga olib, uluşlar tengligidan çekinişga haqlidir. Masalan, agar er uzrsiz sabablarga köra daromad olmagan bölsa yoxud umumiy mol-mulkni oila manfaatlariga zarar yetkazgan holda sarflagan bölsa, uning uluşi kamaytirilişi mumkin. Er (xotin)ga unga qaraşli uluşdan oşiq qiymatga ega bölgan mol-mulk beriladigan hollarda, xotin (er)ga tegişli pul yoki özga kompensatsiya belgilanişi mumkin. Nikohdan ajralgan er va xotinning umumiy mol-mulkni böliş töğrisidagi talablariga nisbatan uç yillik da’vo muddati qöllaniladi.

- Mulkni bölişda er va xotinning uluşlari odatda tengdir (Oila kodeksi, 28-modda).
- Sud ma’lum holatlarda uluşlar tengligidan çekinişi mumkin (Oila kodeksi, 28-modda).
- Mulkni böliş böyiça da’vo muddati uç yil (Oila kodeksi, 27-modda).

> **IŞ BILAN BOĞLIQLIK**
> Agar mulkni bölişda xotinga avtomobil va kvartira berilsa, uning qiymati erning uluşidan oşib ketsa, xotin erga qiymat farqini pul körinişida kompensatsiya qilişi kerak.

3.10 Voyaga yetmagan bolalar huquqlarining kafolatlari va qarz majburiyatlari

Mulkni bölіş jarayonida voyaga yetmagan bolalar manfaatlarining ustuvorligi qat’iy ta’minlanadi. Voyaga yetmagan bolalar ehtiyojini qondiriş uçun olingan buyumlar (kiyim-boş, maktab jihozlari, musiqa asboblari) bölinmaydi va bolalar kim bilan yaşasa, unga kompensatsiyasiz beriladi (Oila kodeksi, 27-modda). Şuningdek, bolalar nomiga qöyilgan omonatlar faqat bolalarga tegişli hisoblanib, er-xotin mulkini bölişda e’tiborga olinmaydi. Qarz majburiyatlariga kelganda, er va xotinning umumiy qarzlari ularga belgilangan uluşlarga mutanosib ravişda taqsimlanadi (Oila kodeksi, 28-modda). Agar er (xotin)ning majburiyatlari böyiça olingan barça aşyolar oila ehtiyojlari uçun işlatilganligi sud tomonidan aniqlansa, undiruv umumiy mol-mulkka qaratiladi (Oila kodeksi, 34-modda). Bu qoidalar bolalarni kattalar örtasidagi mulkiy nizolarning salbiy oqibatlaridan himoya qiladi.

- Bolalar ehtiyoji uçun olingan buyumlar bölinmaydi (Oila kodeksi, 27-modda).
- Bolalar nomiga qöyilgan omonatlar mulkni bölişda hisobga olinmaydi (Oila kodeksi, 27-modda).
- Umumiy qarzlar uluşlarga mutanosib taqsimlanadi (Oila kodeksi, 28-modda).

> **ASOSIY FIKR**
> Mulkni bölişda voyaga yetmagan bolalar manfaatlarining ustuvorligi ta’minlanadi. Bolaga tegişli buyumlar va omonatlar ota-ona örtasida taqsimlanmaydi.

ASOSIY XULOSALAR

1. Er va xotin oilada teng şaxsiy nomulkiy va mulkiy huquqlarga ega.
2. Kasb, maşğulot va yaşaş joyini tanlaş har bir turmuş örtoğining mutlaq şaxsiy huquqidir.
3. Nikoh davomida orttirilgan mol-mulk, garçi bir taraf işlamagan bölsa ham, umumiy birgalikdagi mulk sanaladi.
4. Köçmas mulkni tasarruf etiş uçun ikkinçi tarafning notarial tasdiqlangan roziligi talab qilinadi.
5. Meros va hadya tariqasida olingan mulk, şuningdek şaxsiy buyumlar er-xotinning alohida mulki hisoblanadi.
6. Nikoh şartnomasi faqat mulkiy munosabatlarni tartibga soladi va notarial tasdiqlanişi şart.
7. Mulkni bölişda bolalar ehtiyoji uçun olingan buyumlar va ularning nomidagi omonatlar bölinmaydi.

Qisqaça xulosa

Oila huquqida er-xotinning şaxsiy va mulkiy munosabatlari qat’iy tartibga solingan. Nikoh qayd etilişi bilan er-xotin örtasida tenglikka asoslangan huquq va majburiyatlar paydo böladi. Şaxsiy nomulkiy huquqlarga familiya, kasb va yaşaş joyini erkin tanlaş, şuningdek, oilaviy masalalarni birgalikda hal qiliş kiradi. Mulkiy munosabatlar qonuniy va şartnomaviy rejimga bölinadi. Qonuniy rejimga köra, nikoh davomida orttirilgan barça mol-mulk umumiy birgalikdagi mulk hisoblanadi. Uy-rözğor işlari yoki bola parvarişi bilan band bölgan taraf ham mulkda teng huquqqa ega. Nikohgaça bölgan, hadya qilingan yoki merosga qolgan mulk esa alohida mulkdir. Nikoh şartnomasi orqali er-xotin öz mulkiy huquqlarini özgartirişi mumkin, biroq bu şartnoma şaxsiy nomulkiy huquqlarni yoki bolalar manfaatlarini çeklay olmaydi. Mulkni bölіş jarayonida

voyaga yetmagan bolalar manfaatlari ustuvor ahamiyat kasb etadi, ularning ehtiyojlari uçun olingan buyumlar bölinmaydi. Uşbu qoidalar oilada adolatni, ixtiyoriy rozilikni va nizolarning sivilizatsiyalaşgan holda hal etilişini ta’minlaydi.

ASOSIY PRINSIPLAR

1. Er va xotinning oilada mutlaq teng huquqliligi.
2. Şaxsiy nomulkiy huquqlarning daxlsizligi va erkinligi.
3. Nikoh davomida orttirilgan mulkning umumiy birgalikdagi mulk ekanligi.
4. Bola parvarişi va uy mehnati mulk huquqini saqlab qolişi.
5. Umumiy köçmas mulkni tasarruf etişda notarial rozilik prezumpsiyasi.
6. Voyaga yetmagan bolalar manfaatlarining ustuvorligi.
7. Nikoh şartnomasida şaxsiy huquqlarni çeklaşga yöl qöyilmasligi.

> **ASOSIY ATAMALAR**
> Şaxsiy nomulkiy huquqlar · Umumiy birgalikdagi mulk · Alohida mulk · Qonuniy huquqiy rejim · Şartnomaviy huquqiy rejim · Nikoh şartnomasi · Rozilik prezumpsiyasi · Notarial tasdiqlangan rozilik · Da’vo muddati · Kompensatsiya

IMTIHONGA TAYYORGARLIK

- Er-xotinning şaxsiy nomulkiy huquqlari nimalardan iborat?
- Bola parvarişi bilan band bölib işlamagan xotin umumiy mulkdan uluş olişga haqlimi?
- Nikohgaça olingan mulk qanday holatlarda umumiy mulk deb topilişi mumkin?
- Er-xotinning umumiy köçmas mulkini sotiş tartibi qanday?
- Nikoh şartnomasiga qanday şartlarni kiritiş taqiqlanadi?
- Mulkni bölişda voyaga yetmagan bolalarning huquqlari qanday kafolatlanadi?
- Er-xotinning qarz majburiyatlari mulkni bölişda qanday taqsimlanadi?

Kazuslar (IRAC)

1-kazus · Bir taraf nomiga olingan ipoteka uyi

> **FAKTLAR**
> Nikoh davrida Umid nomiga ipoteka krediti asosida kvartira olindi. Boşlanğiç badalning bir qismi Umidga nikohdan oldin tegişli bölgan avtomaşinani sotişdan tuşgan mablağ bilan, qolgan qismi esa er-xotinning jamğarmasidan tölandi. Xotini Gulruh ikki farzandini parvariş qilgani sababli işlamagan. Ajraşiş paytida Umid kvartira ham, kredit ham faqat öz nomida ekanini körsatib, Gulruhning uluşini rad etdi. Bank esa kredit şartnomasi sudda uning iştirokisiz özgartirilişiga qarşi çiqdi.

> **MASALA**

Kvartiraning huquqiy rejimini aniqlaş, kredit majburiyatini böliş va sud orqali uluşlarni belgilaş masalasi.

NORMA

Oila kodeksining 23-moddasiga köra, er va xotinning nikoh davomida orttirgan mol-mulklari, şuningdek nikoh qayd etilgunga qadar bölajak er-xotinning umumiy mablağlari hisobiga olingan mol-mulklari, agar qonun yoki nikoh şartnomasida boşqaça hol körsatilmagan bölsa, ularning birgalikdagi umumiy mulki hisoblanadi. Er va xotindan biri uy-rözğor işlarini yuritiş, bolalarni parvariş qiliş bilan band bölgan yoki boşqa uzrli sabablarga köra mustaqil iş haqi va boşqa daromadga ega bölmagan taqdirda ham ular umumiy mol-mulkka nisbatan teng huquqqa ega böladi. Şu bilan birga, 25-moddaga asosan, er va xotinning nikohga qadar öziga tegişli bölgan mol-mulki ulardan har birining öz mulki hisoblanadi. 28-moddaga muvofiq, umumiy mol-mulkni bölişda er va xotinning umumiy qarzlari ularga belgilangan uluşlarga mutanosib ravişda har ikkalasi örtasida taqsimlanadi.

TAHLIL

1) Kvartiraning huquqiy rejimini belgilaşda boşlanğiç badalning Umidga nikohdan oldin tegişli bölgan avtomaşinani sotişdan tuşgan qismi uning alohida mulki hisoblanadi. Qolgan qismi er-xotinning jamğarmasidan tölangani uçun kvartiraning şu qismi umumiy birgalikdagi mulk rejimiga tuşadi. Gulruhning ikki farzandini parvariş qilgani sababli işlamagani va mustaqil daromadga ega bölmagani uning umumiy mulkdagi teng uluşga bölgan huquqini bekor qilmaydi. Oila kodeksining 23-moddasi uy-rözğor işlari va bola parvarişi bilan band bölgan turmuş örtoğining mulkiy huquqlarini qat’iy himoya qiladi.
2) Kvartiraga bölgan huquqni böliş mulkiy huquqni anglatadi, bank oldidagi kredit majburiyatini özgartiriş esa majburiyat huquqiga kiradi. Kvartira sud orqali bölingani bilan bank oldidagi qarz şartnomasi avtomatik ravişda özgarmaydi. Bankning iştirokisiz kredit şartnomasiga özgartiriş kiritiş mumkin emas, çunki bu kreditorning huquqlariga ta’sir qiladi. Oila kodeksining 34-moddasiga köra, er-xotinning umumiy majburiyatlari böyiça haq undiriş ularning umumiy mol-mulkiga qaratiladi, şuning uçun bank qarzni bölişda uçinçi şaxs sifatida jalb qilinişi şart.
3) Sud uluşlarni aniqlaşda avtomaşina sotilganini, pul bankka kiritilganini tasdiqlovçi hujjatlarni, nikoh davridagi umumiy daromadlar miqdorini va qoldiq qarzni tasdiqlovçi bank ma’lumotnomalarini talab qilişi kerak. Şuningdek, ehtimoliy kompensatsiya masalasini hal qiliş uçun kvartiraning joriy bozor bahosi aniqlanişi lozim. Agar kvartira Umidda qolsa, u Gulruhga uning uluşiga mos kompensatsiya tölaşi va qolgan kreditni özi tölaşi mumkin.

XULOSA

Kvartira aralaş huquqiy rejimga ega bölib, Umidning şaxsiy mablaği çegirib taşlangaç, qolgan qismi er-xotin örtasida teng bölinadi. Gulruh bola parvarişi sababli işlagan bölmasa-da, uluşga töliq haqli. Qarzni bölişda bankning manfaatlari inobatga olinişi va majburiyatlar uluşlarga mutanosib taqsimlanişi şart.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Kvartiraning huquqiy rejimini belgilaşda nikohgaça bölgan mablağ, umumiy mablağ va bola parvarişi bilan bandlik qanday baholanadi?
2. Kvartiraga bölgan huquqni böliş bilan bank oldidagi kredit majburiyatini özgartiriş örtasida qanday farq bor?
3. Sud uluşlar, qoldiq qarz va ehtimoliy kompensatsiya masalalarini hal qiliş uçun qanday dalillarni talab qilişi kerak?

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

2-kazus · Nikoh şartnomasidagi şaxsiy çeklovlar

FAKTLAR

Dilshod va Mohira notarial tasdiqlangan nikoh şartnomasini tuzdilar. Unda nikoh davrida olinadigan mol-mulk Dilşodga tegişli bölişi, Mohira uning yozma ruxsatisiz işlamasligi, ajraşilganda esa bolalar har qanday holatda otasi bilan qolişi belgilandi. Şuningdek, Mohiraning şartnomani sudda nizolaş huquqidan voz keçişi haqida şart kiritildi. Uç yildan keyin Mohira uşbu şartlarni nizoladi. Dilshod notarial tasdiq şartnomaning barça bandlarini qonuniy qiladi, deb hisobladi.

MASALA

Nikoh şartnomasiga şaxsiy nomulkiy munosabatlarni, bolalar yaşaş joyini va sudga murojaat qiliş huquqini çeklovçi şartlarni kiritişning qonuniyligi masalasi.

NORMA

Oila kodeksining 29-moddasiga köra, nikohlanuvçi şaxslarning yoki er va xotinning nikohda bölgan davrida ularning mulkiy huquq hamda majburiyatlarini belgilovçi kelişuvi nikoh şartnomasi deb hisoblanadi. 31-moddaga muvofiq, er va xotin nikoh şartnomasida özaro moddiy ta’minot beriş, oila xarajatlarini kötariş va mulkiy munosabatlarga oid boşqa qoidalarni kiritişga haqli. Biroq, qonunçilik qat’iy çeklovlarni ham belgilagan: nikoh şartnomasi er-xotinning öz huquqlarini himoya qiliş uçun sudga murojaat qiliş huquqlarini çeklaşni, er-xotin örtasidagi şaxsiy nomulkiy munosabatlarni, bolalarga nisbatan bölgan huquq va majburiyatlarni tartibga solişni, şuningdek, er va xotindan birini öta noqulay holatga solib qöyuvçi yoxud oila töğrisidagi qonunçilik normalariga zid keluvçi boşqa şartlarni nazarda tuta olmaydi. 33-moddaga asosan, uşbu talablarga zid keluvçi şartlar sud tomonidan töla yoki qisman haqiqiy emas deb topilişi mumkin.

TAHLIL

1) Nikoh şartnomasida şaxsiy munosabatlar (masalan, xotinning erining yozma ruxsatisiz işlamasligi), bolalarning yaşaş joyi (har qanday holatda otasi bilan qolişi) va sudga murojaat qiliş huquqini tartibga soliş qat’iyan man etiladi. Oila kodeksining 31-moddasi bu kabi şartlarni kiritişga mutlaqo yöl qöymaydi, çunki ular insonning konstitutsiyaviy huquqlariga (mehnat qiliş huquqi, sud orqali himoyalaniş huquqi) va bola manfaatlarining ustuvorligi tamoyiliga bevosita ziddir.

2) Mulkning faqat bir tarafga tegişli bölişi haqidagi şart şartnoma erkinligi doirasiga kirsa-da, agar bu şart ikkinçi tarafni öta noqulay holatga solib qöysa, qonunga zid hisoblanadi. Mohira nikoh davrida orttiriladigan barça mulkdan mahrum bölişi uni iqtisodiy jihatdan himoyasiz va öta noqulay holatga soladi. Sud uşbu holatni baholaşda mulkiy huquqlarning mutlaq bir taraf (Dilshod) foydasiga hal etilganiga e'tibor qaratadi va bu bandni adolatsiz deb topadi.
3) Ayrim şartlarning haqiqiy emasligi butun şartnomaga ta'sir qilişi yoki qisman haqiqiy emas deb topilişi mumkin. Oila kodeksining 33-moddasiga köra, qonun talablariga zid keluvçi şartlar qisman haqiqiy emas deb topiladi. Ya'ni şartnomaning qonunga zid bölmagan boşqa qismlari öz kuçida qolişi mumkin, ammo şaxsiy çeklovlar, bolalarga oid qoidalar va Mohirani öta noqulay holatga soluvçi mulkiy bandlar sud tomonidan sözsiz bekor qilinadi.

XULOSA

Dilshod va Mohira örtasidagi nikoh şartnomasining şaxsiy munosabatlar, bolalar yaşaş joyi va sudga murojaat qilişni çeklovçi bandlari öz-özidan haqiqiy emas. Barça mulkni töliq bir tarafga qoldiriş şarti Mohirani öta noqulay holatga solgani sababli sud tomonidan bekor qilinişi qat'iyan belgilangan.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Nikoh şartnomasida şaxsiy munosabatlar, bolalarning yaşaş joyi va sudga murojaat qiliş huquqini tartibga soliş mumkinmi?
2. Mulkning faqat bir tarafga tegişli bölişi haqidagi şartni baholaşda şartnoma erkinligi va tarafni öta noqulay holatga soliş mezonlari qanday qöllaniladi?
3. Ayrim şartlarning haqiqiy emasligi butun şartnomaga qanday ta'sir qilişi mumkin?

O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

3-kazus · Ruxsatsiz sotilgan avtomaşina va qarz majburiyati

FAKTLAR

Nikoh davrida er-xotin umumiy mablağlari hisobidan yengil avtomaşina xarid qilişdi va u erning, ya'ni Botirning nomiga rasmiylaştirildi. Avtomaşinadan asosan oilaviy ehtiyojlar uçun foydalanib kelingan. Bir neça yil ötgaç, Botir xotini Malikaning roziligini olmasdan avtomaşinani özining yaqin döstiga bozor bahosidan biroz arzonroq narxda sotib yubordi. Tuşgan pulni esa oila ehtiyojlari uçun emas, balki faqat özining şaxsiy ehtiyojlari uçun, xususan, qimmatbaho soat xaridiga sarfladi. Malika bu holatdan tasodifan xabar topgaç, avtomaşina ularning umumiy birgalikdagi mulki ekanligini ta'kidlab, oldi-sotdi bitimini bekor qilişni va öz uluşini talab qildi. Botir esa maşina faqat uning nomida bölgani sababli uni mustaqil va erkin tasarruf etişga töla haqli ekanligini bildirdi.

MASALA

Umumiy birgalikdagi mulk bölgan köçar aşyoni bir tarafning ruxsatisiz sotiş bitimining qonuniyligi va ikkinçi tarafning huquqlarini himoya qiliş.

NORMA

Oila kodeksining 24-moddasiga köra, er va xotin ularning birgalikdagi umumiy mulki bölgan mol-mulkka egalik qiliş, undan foydalaniş va uni tasarruf etişda teng huquqlarga egadir. Er va xotindan birining umumiy mol-mulkni tasarruf etişi bilan boğliq bitim tuzilganda bu harakat boşqasining roziligiga köra amalga oşirilayotganligini anglatadi. Er-xotindan birining umumiy mol-mulkni tasarruf etiş yuzasidan amalga oşirgan bitimi boşqasining bunga roziligi bölmaganligi sababligina bildirgan talabiga binoan va faqat bitimni amalga oşirgan uçinçi tomon er (xotin) rozi emasligini oldindan bilgani yoki bilişi lozim bölganligi isbotlangan hollarda sud tomonidan haqiqiy emas deb topilişi mumkin. 28-moddaga asosan, agar er va xotindan biri umumiy mol-mulkni er yoki xotinning erkiga zid ravişda va oila manfaatiga mos bölmagan holda öz xohişiga köra sarflagan bölsa, uni bölişda bu mol-mulk yoki uning qiymati hisobga olinadi.

TAHLIL

1) Umumiy mulkni tasarruf etişda qonun rozilik prezumpsiyasini belgilaydi. Ya’ni, Botir avtomaşinani sotayotganda qonun nazarda tutişiça, Malika bu harakatga rozi deb faraz qilinadi. Avtomaşina köçar mulk bölgani uçun uni sotişda notarial tasdiqlangan rozilik talab etilmaydi (Oila kodeksi, 24-modda). Biroq, bu prezumpsiya ikkinçi tarafning haqiqiy roziligi bölmagan holatlarda uni himoya qiliş huquqini inkor etmaydi.

2) Malika uşbu oldi-sotdi bitimini sud orqali haqiqiy emas deb topişni talab qilişga haqli. Ammo buning uçun u nafaqat özining rozi bölmaganligini, balki xaridor (Botirning dösti) Malikaning qarşiligini oldindan bilgani yoki bilişi lozim bölganligini isbotlaşi kerak. Agar xaridor insofli bölsa va er-xotin örtasidagi kelişmovçilikni bilmagan bölsa, bitim bekor qilinmaydi va mulk xaridorda qoladi.

3) Agar bitim haqiqiy emas deb topilmasa ham, Malika mulkni bölişda öz huquqlarini töliq himoya qila oladi. Oila kodeksining 28-moddasiga asosan, Botir umumiy mulkni Malikaning erkiga zid ravişda va oila manfaatiga mos bölmagan holda (şaxsiy qimmatbaho soat xaridi uçun) sarflagani sababli, mulkni bölişda avtomaşinaning qiymati umumiy mulk tarkibiga qöşib hisoblanadi. Natijada, Botirga tegişli böladigan boşqa mulk uluşidan avtomaşina qiymatining yarmi Malika foydasiga çegiriladi.

XULOSA

Botirning maşina faqat uning nomida bölgani uçun uni erkin tasarruf etişga töla haqli ekanligi haqidagi vajlari mutlaqo asossizdir. Malika bitimni bekor qildirişi yoki mulkni böliş jarayonida avtomaşina qiymatining yarmini kompensatsiya sifatida talab qilib, özining buzilgan mulkiy huquqlarini tiklaşi mumkin.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Umumiy mulkni tasarruf etişda er-xotinning roziligi prezumpsiyasi qanday işlaydi?
2. Malika uşbu oldi-sotdi bitimini sud orqali haqiqiy emas deb topişga haqlimi va buning uçun nimalarni isbotlaşi kerak?
3. Agar bitim bekor qilinmasa, mulkni bölişda sotilgan avtomaşina qiymati qanday hisobga olinadi?

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

Test

JAVOB TANLANADIGAN SAVOLLAR

1. Er-xotinning kasb va maşğulot turini tanlaşiga oid töğri qoida qaysi?

- A. Xotin kasbini faqat erining roziligi bilan tanlaydi
- B. Kasbni oila kattalari belgilaydi
- C. Er-xotinning har biri kasb va maşğulot turini erkin tanlaydi
- D. Nikoh tuzilganda kasbni özgartiriş taqiqlanadi

> **TÖĞRI: C**
> Oila kodeksining 22-moddasiga köra, er va xotinning har biri maşğulot turi, kasb va turar joyni tanlaşda erkindir. Oilada teng huquqlilik tamoyili sababli, xotinning kasb tanlaşi erining yoki oila kattalarining roziligiga boğliq emas. Şuningdek, nikoh tuzilgaç kasbni özgartiriş taqiqlanmaydi. Boşqa variantlar qonunçilikka zid va inson erkinligini çeklaydi.

2. Nikoh davrida umumiy mablağlar hisobiga olingan mol-mulk, umumiy qoida böyiça, kimga tegişli?

- A. Er-xotinning umumiy birgalikdagi mulkiga
- B. Faqat hujjatda nomi körsatilgan şaxsga
- C. Faqat köproq daromad olgan tarafga
- D. Er-xotinning ota-onasiga

> **TÖĞRI: A**
> Oila kodeksining 23-moddasiga asosan, nikoh davrida orttirilgan mol-mulk, garçi faqat er yoki xotindan birining nomiga rasmiylaştirilgan bölsa ham, ularning umumiy birgalikdagi mulki hisoblanadi. Hujjatda faqat bir kişining nomi körsatilişi yoki köproq daromad topgani mulkni şaxsiy qilib qöymaydi. Ota-onaning bu mulkka aloqasi yöq.

3. Xotin nikoh davrida bolalarni parvariş qilgan va mustaqil daromad olmagan. Uning umumiy mol-mulkka huquqi qanday?

- A. Faqat erining roziligi bilan vujudga keladi
- B. Faqat bolalar voyaga yetgaç vujudga keladi
- C. Umumiy mulkka huquqi mavjud emas
- D. Umumiy mol-mulkka nisbatan huquqi saqlanadi

> **TÖĞRI: D**
> Oila kodeksining 23-moddasi uçinçi qismiga köra, er va xotindan biri uy-rözğor işlari, bolalarni parvariş qiliş bilan band bölgan yoki boşqa uzrli sabablarga köra mustaqil daromadga ega bölmagan taqdirda ham, umumiy mol-mulkka nisbatan teng huquqqa ega böladi. Bu huquq erning roziligiga yoki bolalar voyaga yetişiga boğliq emas.

4. Nikoh davrida erga meros tariqasida ötgan mol-mulk, umumiy qoida böyiça, qanday mulk hisoblanadi?

- A. Bolalarning umumiy mulki
- B. Erning alohida mulki
- C. Er-xotinning teng uluşli mulki
- D. Meros qoldiruvçining oilasi mulki

TÖĞRI: B
Oila kodeksining 25-moddasiga asosan, nikoh davomida er yoki xotindan birining hadya, meros tariqasida yoki boşqa bepul bitimlar asosida olgan mol-mulki uning alohida mulki hisoblanadi. Şuning uçun bu mulk er-xotinning teng uluşli yoki bolalarning umumiy mulki sanalmaydi, u töğridan-töğri merosxörning özіga tegişli böladi.

5. Nikoh şartnomasi qanday şaklda tuziladi?

- A. Faqat oğzaki şaklda
- B. Mahalla bayonnomasi şaklida
- C. Yozma şaklda tuzilib, notarial tasdiqlanadi
- D. Faqat sud majlisida rasmiylaştiriladi

TÖĞRI: C
Oila kodeksining 30-moddasi talabiga köra, nikoh şartnomasi albatta yozma şaklda tuzilişi va notarial tartibda tasdiqlanişi lozim. Oğzaki kelişuv, mahalla bayonnomasi yoki faqat sud majlisida rasmiylaştiriş qonuniy kuçga ega emas. Notarial tasdiqlaş taraflarning ixtiyoriy roziligini va huquqlari tuşuntirilganini kafolatlaydi.

6. Nikoh qayd etilguniga qadar tuzilgan nikoh şartnomasi qaçon kuçga kiradi?

- A. Nikoh davlat röyxatidan ötkazilgan paytdan
- B. Unaştiriş marosimi ötkazilgan paytdan
- C. Birgalikda yaşaş boşlangan paytdan
- D. Birinçi farzand tuğilgan paytdan

TÖĞRI: A
Oila kodeksining 30-moddasi ikkinçi qismida belgilanganidek, nikoh davlat röyxatiga olingunga qadar tuzilgan nikoh şartnomasi faqat nikoh davlat röyxatidan ötkazilgan kundan boşlab qonuniy kuçga kiradi. Unaştiriş, birga yaşaşni boşlaş yoki farzand tuğilişi kabi holatlar şartnomaning kuçga kirişi uçun huquqiy asos böla olmaydi.

7. Nikoh şartnomasida qaysi masalani belgilaşga yöl qöyiladi?

- A. Xotinning sudga murojaat qilişini taqiqlaş
- B. Bolalarning kim bilan yaşaşini qat’iy belgilaş
- C. Erning şaxsiy yozişmalarini nazorat qiliş
- D. Er-xotin mol-mulkining alohida mulk rejimini belgilaş

TO'G'RI: D

Oila kodeksining 31-moddasiga muvofiq, nikoh şartnomasi orqali er-xotin mulkiy munosabatlarni, jumladan, mol-mulkka nisbatan alohida, uluşli yoki birgalikdagi mulk rejimini belgilaşi mumkin. Ammo şaxsiy nomulkiy huquqlarni çeklaş, sudga murojaat qilişni taqiqlaş yoki bolalarga oid huquqlarni qat'iy belgilaş qonunan taqiqlanadi.

8. Nikoh şartnomasida qaysi şartga yöl qöyilmaydi?

- A. Umumiy xarajatlarda iştirok etiş tartibini belgilaşga
- B. Taraflardan birining sudga murojaat qiliş huquqini çeklaşga
- C. Mulkdan olinadigan daromadni taqsimlaşga
- D. Ajraşişda beriladigan mol-mulkni belgilaşga

TO'G'RI: B

Oila kodeksining 31-moddasi beşinçi qismiga asosan, nikoh şartnomasi er-xotinning öz huquqlarini himoya qiliş uçun sudga murojaat qiliş huquqini çeklaşi mumkin emas. Xarajatlarda iştirok etiş, daromadni taqsimlaş yoki ajraşişdagi mulkni belgilaş esa şartnomaning qonuniy predmeti hisoblanadi va ularga ruxsat beriladi.

9. Er-xotin umumiy mol-mulkini bölişda uluşlar, umumiy qoida böyiça, qanday belgilanadi?

- A. Har doim erga uçdan ikki qism beriladi
- B. Daromad olmagan tarafga uluş berilmaydi
- C. Teng deb hisoblanadi
- D. Faqat nikoh davomiyligiga qarab belgilanadi

TO'G'RI: C

Oila kodeksining 28-moddasiga köra, agar nikoh şartnomasida boşqaça hol nazarda tutilmagan bölsa, umumiy mol-mulkni bölişda er va xotinning uluşlari teng deb hisoblanadi. Daromad olmagan taraf ham teng huquqqa ega. Sud faqat bolalar yoki taraflarning e'tiborga loyiq manfaatlari uçungina tenglikdan çekinişi mumkin.

10. Er-xotindan birining alohida mulki nikoh davrida umumiy mablağlar hisobiga qiymati ança oşirilgan bölsa, qanday masala qöyilişi mumkin?

- A. Uni er-xotinning umumiy mulki deb topiş masalasi
- B. Uni avtomatik davlat mulkiga ötkaziş masalasi
- C. Uni faqat bolalar mulki deb hisoblaş masalasi
- D. Nikohni avtomatik bekor qiliş masalasi

TO'G'RI: A

Oila kodeksining 25-moddasi ikkinçi qismiga asosan, agar alohida mulkka nikoh davrida umumiy mablağlar yoki mehnat hisobiga uning qiymatini ança oşiruvçi özgartirişlar (kapital ta'mir, qayta quriş)

kiritilgani aniqlansa, sud bu mulkni birgalikdagi umumiy mulk deb topişi mumkin. Mulkni davlatga ötkaziş yoki nikohni bekor qiliş bu holatga aloqador emas.

11. Rustam nikoh davrida olingan va öz nomiga rasmiylaştirilgan uyni sotmoqçi. Malika bunga qarşi. Qonunçilikka köra, uyni sotiş tartibi qanday böladi?

- A. Uy Rustamning nomida bölgani uçun u mustaqil ravişda sota oladi
- B. Rustam uyni sotişi uçun Malikaning notarial tartibda tasdiqlangan roziligini olişi şart
- C. Uyni sotiş uçun faqat mahalla qömitasining yozma ruxsati talab qilinadi
- D. Rustam uyni sota oladi, lekin pulning yarmini Malikaga berişi şart

TÖĞRI: B
Oila kodeksining 24-moddasiga köra, er yoki xotin öz nomiga rasmiylaştirilgan umumiy köçmas mol-mulkni tasarruf etiş böyiça bitim tuzişi uçun ikkinçi tarafning notarial tartibda tasdiqlangan roziligini olişi lozim. Uy Rustamning nomida bölsa ham, u nikoh davrida olingani uçun umumiy mulk sanaladi va Malikaning roziligisiz sotilişi qonunga zid.

12. Anvar va Nargiza ajraşmoqda. Ularning voyaga yetmagan qizi musiqa maktabiga qatnaganligi sababli olingan qimmatbaho pianino bor. Mulkni bölişda uşbu pianino taqdiri qanday hal etiladi?

- A. Pianino qimmatbaho bölgani uçun er-xotin örtasida teng bölinadi
- B. Pianino sotilib, puli qizning nomiga bankka qöyiladi
- C. Pianino bölinmaydi va bola kim bilan yaşasa, unga kompensatsiyasiz beriladi
- D. Pianino faqat otaning mulki hisoblanadi, çunki u xarid qilgan

TÖĞRI: C
Oila kodeksining 27-moddasiga asosan, voyaga yetmagan bolalar ehtiyojini qondiriş uçun olingan buyumlar, jumladan, musiqa asboblari bölinmaydi. Bu buyumlar bolaning manfaatlari ustuvorligi tamoyiliga köra, bola er va xotindan qaysi biri bilan yaşasa, unga heç qanday kompensatsiyasiz beriladi. Şuning uçun Anvar pianino qiymatidan uluş talab qila olmaydi.

13. Nikoh davrida umumiy mablağlar hisobiga Jasur turmuş örtoği Umidaga qimmatbaho tilla taqinçoqlar sovğa qildi. Ajraşiş vaqtida bu taqinçoqlar qanday mulk rejimiga kiradi?

- A. Umidaning şaxsiy foydalanişidagi buyumi bölgani uçun faqat uning alohida mulki sanaladi
- B. Taqinçoqlar bolalarning mulki deb topiladi
- C. Qimmatbaho buyumlar va zebu-ziynatlar bölgani uçun er-xotinning umumiy birgalikdagi mulki hisoblanadi
- D. Jasur sotib olgani uçun töliq unga qaytarib berilişi kerak

TÖĞRI: C
Oila kodeksining 26-moddasida şaxsiy foydalanişdagi buyumlar xususiy mulk hisoblanişi belgilangan. Biroq, qimmatbaho buyumlar va zebu-ziynatlar bundan mustasno. Garçi ular şaxsiy foydalanişda bölsa

ham, umumiy mablağ hisobiga olingan bölsa, er-xotinning umumiy birgalikdagi mulki hisoblanadi va ajraşiş vaqtida teng bölinadi.

14. Botir xotini Nodiraning xabarisiz şaxsiy biznesi uçun bankdan kredit oldi, ammo bankrot böldi. Qarzni undiriş masalasi qonunçilikka köra qanday hal qilinadi?

- A. Qarz faqat Botirning şaxsiy mol-mulkiga va uning umumiy mulkdagi uluşiga qaratiladi
- B. Bank qarzni töğridan-töğri Nodiraning oylik maoşidan uşlab qoladi
- C. Qarz oila ehtiyojiga işlatilmagan bölsa ham, umumiy uy töliq xatlab olinadi
- D. Botirning qarzlarini tölaş majburiyati avtomatik ravişda davlat zimmasiga ötadi

TÖĞRI: A

Oila kodeksining 34-moddasiga köra, er yoki xotinning majburiyatlari böyiça haq undiriş faqat uning öz mol-mulkiga qaratilişi mumkin. Agar bu mulk yetarli bölmasa, kreditor qarzni undiriş uçun qarzdorning umumiy mol-mulkdagi uluşini ajratib berişni talab qilişga haqli. Qarz oila ehtiyojlari uçun sarflanmagani sababli, Nodiraning uluşi himoya qilinadi.

OÇIQ SAVOLLAR

15. Nikoh davrida bir taraf nomiga olingan uy uçun boşlanğiç badal uning nikohgaça bölgan mablağidan, qolgan tölovlar esa umumiy daromaddan tölangan bölsa, alohida va umumiy mulk örtasidagi nisbat qanday aniqlanişi kerak?

NAMUNA JAVOB

Oila kodeksining 23 va 25-moddalariga muvofiq, mol-mulkning huquqiy rejimi uning qaysi mablağlar hisobiga olinganligiga qarab belgilanadi. Agar uyning boşlanğiç badali bir tarafning nikohgaça bölgan şaxsiy mablaği hisobidan tölangan bölsa, uyning şu mablağga mutanosib qismi uning alohida mulki hisoblanadi. Qolgan tölovlar nikoh davridagi umumiy daromadlar (iş haqi, tadbirkorlik foydasi) hisobidan qoplangan bölsa, uyning uşbu qismi er-xotinning umumiy birgalikdagi mulki rejimiga tuşadi.

Nisbatni aniqlaşda sud uyning umumiy qiymatiga nisbatan kiritilgan şaxsiy va umumiy mablağlarning foizdagi uluşini hisoblab çiqadi. Masalan, boşlanğiç badal uy qiymatining 30 foizini taşkil etsa, uyning 30 foizi şaxsiy mulk, qolgan 70 foizi esa umumiy mulk sifatida baholanadi. Umumiy mulk bölgan 70 foiz qism er-xotin örtasida teng (35 foizdan) bölinadi.

Muqobil yondaşuv: Agar er-xotin örtasida nikoh şartnomasi tuzilgan bölsa (Oila kodeksi, 29-modda), mulkning huquqiy rejimi şartnomada belgilangan tartibda aniqlanadi. Şuningdek, agar umumiy mablağlar hisobidan uyning qiymatini sezilarli darajada oşiruvçi özgarişlar (kapital ta’mir) qilingan bölsa, alohida mulk qismi ham qisman umumiy mulk deb topilişi mumkin (Oila kodeksi, 25-modda).

16. Notarial tasdiqlangan nikoh şartnomasi barça mol-mulkni bir tarafga qoldirsa, şartnoma erkinligi bilan ikkinçi tarafni öta noqulay holatdan himoya qiliş zarurati örtasidagi çegara qanday belgilanadi?

NAMUNA JAVOB

Oila kodeksining 31-moddasi er-xotinga nikoh şartnomasi orqali mulkiy huquq va majburiyatlarni erkin belgilaş, jumladan, mulkni alohida yoki uluşli egalik rejimiga ötkaziş huquqini beradi. Bu şartnoma erkinligi tamoyilining ifodasidir. Biroq, qonun çiqaruvçi uşbu erkinlikka aniq çegara örnatgan: şartnoma er-xotindan birini öta noqulay holatga solib qöyuvçi şartlarni nazarda tuta olmaydi.

Agar nikoh şartnomasi nikoh davrida olingan barça mol-mulkni faqat bir tarafga qoldirsa va ikkinçi tarafni heç qanday mulksiz yoki kompensatsiyasiz qoldirsa, bu öta noqulay holat hisoblanadi. Sud amaliyotida uşbu çegara taraflarning mulkiy ahvoli, mehnatga layoqati, bola parvarişi bilan bandligi kabi omillarni kompleks baholaş orqali belgilanadi. Oila kodeksining 33-moddasiga köra, jabrlangan tarafning talabi bilan sud bunday şartnomani töla yoki qisman haqiqiy emas deb topişi mumkin.

Muqobil yondaşuv: Ba’zi hollarda barça mulkning bir tarafga ötişi ikkinçi tarafga yetarli miqdorda pul kompensatsiyasi tölaş yoki boşqa turdagi moddiy ta’minot kafolatlari bilan birga kelişi mumkin. Agar ikkinçi tarafning mulkiy manfaatlari boşqa yöl bilan adolatli qoplangan bölsa, sud şartnomani öta noqulay holatga soluvçi deb topmasligi va şartnoma erkinligini ustuvor deb hisoblaşi mumkin.

17. Er-xotindan biri öz nomiga rasmiylaştirilgan umumiy köçmas mulkni ikkinçi tarafning notarial roziligisiz sotib yuborsa, jabrlangan taraf öz huquqlarini qanday tiklaşi mumkin va uçinçi şaxs (insofli xaridor)ning manfaatlari qanday himoya qilinadi?

NAMUNA JAVOB

Oila kodeksining 24-moddasiga köra, er (xotin) öz nomiga rasmiylaştirilgan umumiy köçmas mol-mulkni tasarruf etiş böyiça bitim tuzişi uçun ikkinçi tarafning notarial tartibda tasdiqlangan roziligini olişi şart. Agar bunday rozilik olinmagan bölsa, jabrlangan taraf bitim amalga oşirilganligini bilgan yoki bilişi lozim bölgan kundan boşlab bir yil davomida uni sud tartibida haqiqiy emas deb topişni talab qilişga haqli.

Jabrlangan taraf huquqlarini tiklaş uçun sudga da’vo arizasi kiritadi. Köçmas mulk holatida qonun qat’iy şakl (notarial rozilik) talab qilgani uçun, bu talabning buzilişi bitimni haqiqiy emas deb topişga asos böladi.

Muqobil yondaşuv va xaridor himoyasi: Fuqarolik qonunçiligiga köra, agar uçinçi şaxs (xaridor) mulkning umumiy ekanligini va ikkinçi tarafning roziligi yöqligini bilmagan bölsa, u insofli egallovçi hisoblanişi mumkin. Biroq, köçmas mulk bitimlarida notarius er-xotinning roziligini tekşirişi şart. Agar mulk firibgarlik yöli bilan (masalan, turmuş qurmagan deb yolğon ma’lumot beriş orqali) sotilgan bölsa, bitim bekor qilinib, mulk qaytariladi. Insofli xaridor esa özига yetkazilgan zararni aybdor tarafdan (sotuvçidan) undirib oliş huquqiga ega böladi. Bu orqali ham oila manfaatlari, ham fuqarolik muomalasi iştirokçilarining huquqlari muvozanatga keltiriladi.

Glossariy

ER-XOTINNING BIRGALIKDAGI UMUMIY MULKI
Er va xotinning nikoh davomida orttirgan mol-mulklari, şuningdek, nikoh qayd etilgunga qadar umumiy mablağlari hisobiga olingan mol-mulklari. Bunga iş haqi, pensiya, nafaqa va tadbirkorlikdan olingan daromadlar kiradi (Oila kodeksi, 23-modda).

Misol: Rustam va Malika nikoh davomida oylik maoşlari hisobidan avtomobil xarid qilişdi, bu ularning umumiy mulki sanaladi.

Boğliq atamalar: Er va xotinning alohida mulki, Umumiy mulkni böliş

ER VA XOTINNING ALOHIDA MULKI
Nikohga qadar öziga tegişli bölgan mol-mulki, şuningdek, ulardan har birining nikoh davomida hadya, meros tariqasida yoki boşqa bepul bitimlar asosida olgan mol-mulki ularning öz mulki hisoblanadi (Oila kodeksi, 25-modda).

Misol: Jamila xolasidan meros qilib olgan hovli uning alohida mulki hisoblanadi va ajraşganda bölinmaydi.

Boğliq atamalar: Er-xotinning birgalikdagi umumiy mulki, Mulk qiymatining oşişi

NIKOH ŞARTNOMASI
Nikohlanuvçi şaxslarning yoki er va xotinning nikohda bölgan davrida va (yoki) ajratilgan taqdirda ularning mulkiy huquq hamda majburiyatlarini belgilovçi yozma şakldagi va notarial tasdiqlanadigan kelişuvi (Oila kodeksi, 29-modda).

Misol: Anvar va Nodira nikohdan oldin özlarining kelajakdagi daromadlari taqsimotini belgilab, nikoh şartnomasini tuzdilar.

Boğliq atamalar: Er-xotinning birgalikdagi umumiy mulki, Oilaviy munosabatlarda fuqarolarning tengligi

OILAVIY MUNOSABATLARDA FUQAROLARNING TENGLIGI
Barça fuqarolar oilaviy munosabatlarda teng huquqlarga ega bölib, jinsi, irqi, millati yoki diniga qarab huquqlarni çeklaşga yöl qöyilmaydi. Er va xotin oilada teng huquq va majburiyatlarga egadir (Oila kodeksi, 19-modda).

Misol: Bolalar tarbiyasi va oila xarajatlari masalasini hal qilişda er va xotin bir xil ovozga ega.

Boğliq atamalar: Şaxsiy nomulkiy huquqlar, Umumiy mulkni tasarruf etiş

ŞAXSIY NOMULKIY HUQUQLAR

Er va xotinning familiya tanlaş, maşğulot turi, kasb va yaşaş joyini erkin tanlaş, şuningdek, bolalar tarbiyasi va oila turmuşi masalalarini birgalikda hal qiliş bilan boğliq bölgan huquqlari (Oila kodeksi, 20-22-moddalar).

Misol: Sanjar öz kasbini özgartirib, boşqa şaharga işlaşga ketişga qaror qildi, bu uning şaxsiy erkin tanlaş huquqidir.

Boğliq atamalar: Oilaviy munosabatlarda fuqarolarning tengligi, Nikoh şartnomasi

UMUMIY MULKNI TASARRUF ETIŞ
Er va xotinning birgalikdagi umumiy mulki bölgan mol-mulkka ega bölişi, undan foydalanişi va uni boşqa şaxslarga ötkazişi. Köçmas mulkni tasarruf etiş uçun ikkinçi tomonning notarial tasdiqlangan roziligi talab qilinadi (Oila kodeksi, 24-modda).

Misol: Botir umumiy uyni sotiş uçun turmuş örtoği Ziyodaning notarial tasdiqlangan roziligini oldi.

Boğliq atamalar: Er-xotinning birgalikdagi umumiy mulki, Umumiy mulkni böliş

UMUMIY MULKNI BÖLIŞ
Er va xotinning umumiy mol-mulkini ularning özaro kelişuvi yoki sud tartibida qismlarga ajratiş jarayoni. Bu nikoh davrida, ajraliş vaqtida yoki kreditorning talabi bilan amalga oşirilişi mumkin (Oila kodeksi, 27-modda).

Misol: Sud orqali ajraşayotgan er-xotin özlarining umumiy hisoblanuvçi kvartirasini teng uluşlarda bölib olişdi.

Boğliq atamalar: Er-xotinning birgalikdagi umumiy mulki, Nikoh şartnomasi

NIKOH
Nikoh yoşiga yetgan, qonunga muvofiq oila qurişni istagan erkak bilan ayolning ixtiyoriy roziligi va teng huquqligiga asoslangan, rasmiylaştirilgan, özaro şaxsiy va mulkiy huquq va majburiyatlarni vujudga keltiradigan ittifoq.

Misol: Ikki yoş FHDYo organida öz xohişlari bilan qonuniy nikohdan ötib, oila qurdilar.

Boğliq atamalar: Oila, Nikohning tugatilişi

OILA
Nikoh, er-xotinlik, farzandlar hamda özaro qarindoş bölgan şaxslarning umumiy rözğor, xöjalik yuritiş hamda maişiy işlarni ğamxörlik, özaro hurmat asoslarida yurituvçi şaxslar guruhi va ittifoqi.

Misol: Katta oila a’zolari birgalikda yaşab, umumiy rözğor va xöjalikni ahillikda boşqarişadi.

Boğliq atamalar: Nikoh, Oilaviy munosabatlarda fuqarolarning tengligi

MULK QIYMATINING OŞIŞI

> Nikoh davomida er-xotinning umumiy mulki yoki ulardan birining mehnati hisobiga alohida mulkning qiymati kapital ta’mirlaş, qayta quriş kabi sabablarga köra sezilarli darajada oşişi holati (Oila kodeksi, 25-modda).

Misol: Xotinning meros uyiga erning mablaği hisobidan ikkinçi qavat qurilgaç, sud uyni umumiy mulk deb topdi.

Boğliq atamalar: Er va xotinning alohida mulki, Er-xotinning birgalikdagi umumiy mulki

Xronologiya

Oila va mulk huquqiga oid qonunçilik rivoji

> **1996 · FUQAROLIK KODEKSI QABUL QILINIŞI**
> Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi qabul qilinib, unda umumiy mulk, vasiylik va homiylik kabi asosiy fuqarolik-huquqiy institutlar mustahkamlandi.

Ahamiyati: Mulk huquqi va majburiyatlarning umumiy huquqiy asosi yaratildi.

> **1998 · OILA KODEKSI QABUL QILINIŞI**
> Oila kodeksi qabul qilinib, er-xotinning şaxsiy nomulkiy va mulkiy huquqlari, şuningdek, nikoh şartnomasi instituti milliy qonunçilikka kiritildi.

Ahamiyati: Oila huquqi mustaqil soha sifatida töliq şakllantirildi.

> **2021 · OILA KODEKSIGA ÖZGARTIRIŞLAR**
> 21-apreldagi O‘RQ-683-sonli Qonun bilan nikoh şartnomasi şartlariga çeklovlar va voyaga yetmagan bolalar yetkazgan zarar uçun javobgarlik normalari tahrir qilindi.

Ahamiyati: Bolalar manfaatlari va zaif tomonni himoya qiliş kuçaytirildi.

> **2023 · YANGI TAHRIRDAGI KONSTITUTSIYA**
> 30-aprelda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyada oila jamiyatning asosiy böğini ekanligi va davlatning alohida himoyasida bölişi qat’iy belgilandi.

Ahamiyati: Oila va bolalar huquqlarining eng oliy konstitutsiyaviy kafolati ta’minlandi.

Mind-map

Er-xotinning huquqlari

- Şaxsiy nomulkiy huquqlar: Mulkiy xususiyatga ega bölmagan şaxsiy erkinliklar.
- — Teng huquqlilik: Oila masalalarini birgalikda hal qiliş (19, 21-moddalar).

• — — Birgalikda hal qiliş: Bolalar tarbiyasi va oila turmuşi masalalari.
• — Familiya tanlaş: Öz xohişi bilan familiya tanlaş huquqi (20-modda).
• — — Mustaqil özgariş: Birining familiya özgartirişi ikkinçisiga ta’sir qilmaydi.
• — Kasb va yaşaş joyi: Maşğulot va yaşaş joyini erkin tanlaş (22-modda).
• — — Erkin tanlaş huquqi: Heç kim ikkinçisini majburlay olmaydi.
• Qonuniy mulkiy rejim: Nikoh davomida orttirilgan mulkning umumiy qoidasi.
• — Umumiy birgalikdagi mulk: Nikoh davomida orttirilgan mulklar (23-modda).
• — — Barça daromadlar: Iş haqi, pensiya, nafaqalar umumiy hisoblanadi.
• — — Uy-rözğor bilan bandlik: Işlamagan tomon ham teng huquqqa ega.
• — Alohida mulk: Har birining şaxsiy mulki (25-modda).
• — — Meros va hadya: Nikohgaça olingan yoki tekinga kelgan mulk.
• — — Şaxsiy buyumlar: Kiyim-boş va poyabzal (qimmatbaho buyumlardan taşqari).
• — Mulk qiymati oşişi: Alohida mulkning qiymati keskin oşganda.
• — — Kapital ta’mirlaş: Umumiy mablağ hisobidan qayta quriş.
• — — Umumiy deb topiş: Sud orqali mulkni umumiy deb tan oliş.
• Mulkni tasarruf etiş: Umumiy mulkdan foydalaniş va sotiş tartibi.
• — Teng huquqlilik: Kelişilgan holda tasarruf etiş (24-modda).
• — — Rozilik prezumpsiyasi: Kundalik bitimlarda rozilik bor deb faraz qilinadi.
• — Köçmas mulk: Uy-joy yoki yerni sotişdagi maxsus qoida.
• — — Notarial rozilik: Ikkinçi tomonning yozma notarial roziligi şart.
• — — 1 yillik muddat: Roziliksiz bitimni bekor qiliş uçun da’vo muddati.
• Mulkni böliş: Umumiy mulkni qismlarga ajratiş tartibi.
• — Böliş asoslari: Qaçon va kimning talabi bilan bölinadi (27-modda).
• — — Nikohda yoki ajralganda: Istalgan vaqtda talab qiliş mumkin.
• — — Kreditor talabi: Qarzni undiriş uçun uluşni ajratiş talabi.
• — Uluşlarni aniqlaş: Kimgadir qança tegişi qoidasi (28-modda).
• — — Odatda teng uluşlar: Qonun böyiça er va xotin uluşi 50/50.
• — — Tenglikdan çekiniş: Bolalar manfaati uçun sud uluşni özgartirişi mumkin.
• — Bolalar mulki: Voyaga yetmagan bolalar huquqlari kafolati.
• — — Buyumlar bölinmaydi: Bolalar ehtiyoji buyumlari kompensatsiyasiz beriladi.
• — — Omonatlar daxlsizligi: Bola nomiga qöyilgan pul bölinmaydi.
• Nikoh şartnomasi: Mulk rejimini şartnoma orqali özgartiriş.
• — Tuşunça va şakl: Er-xotinning mulkiy kelişuvi (29-30-moddalar).
• — — Yozma va notarial: Faqat yozma şaklda va notarius orqali tuziladi.
• — Şartnoma mazmuni: Nimalarni kelişiş mumkin (31-modda).
• — — Mulkiy huquqlar: Mulkni alohida yoki ulişli qilib belgilaş.

- — — Daromadda iştirok: Oila xarajatlarini kötariş tartibini belgilaş.
- — Qonuniy çeklovlar: Şartnomaga kiritiş mumkin bölmagan holatlar.
- — — Şaxsiy huquqlar: Kasb yoki yaşaş joyini çeklab bölmaydi.
- — — Bolalar huquqi: Bolalarga nisbatan majburiyatlarni bekor qilmaydi.
- — Özgartiriş va bekor qiliş: Şartnomani tugatiş tartibi (32-modda).
- — — Özaro kelişuv: Istalgan vaqtda notarial tartibda özgartiriş.
- — — Sud tartibida: Bir tomonlama bekor qiliş faqat sud orqali.

Tuşuntiriş va sxema

Köçmas mulkni tasarruf etiş va nizolaşiş tartibi

DIAGRAMMADAGI BOĞLANIŞLAR

- Umumiy köçmas mulkni sotiş ’Qonuniy talab ’Notarial rozilik talabi
- Notarial rozilik talabi ’Murojaat qilinadi ’Notarius idorasi
- Notarius idorasi ’Tasdiqlanganda ’Qonuniy va haqiqiy bitim
- Umumiy köçmas mulkni sotiş ’Qoida buzilganda ’Roziliksiz bitim tuziş
- Roziliksiz bitim tuziş ’Norozi tomon da’vosi ’Sud organiga murojaat
- Sud organiga murojaat ’Muddat tekşiriladi ’Bir yillik da’vo muddati
- Bir yillik da’vo muddati ’Muddat ötmagan bölsa ’Bitimni haqiqiy emas deb topiş

Manbalar

UŞBU MAVZU MANBALARI

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (30.04.2023) — https://lex.uz/docs/6445145

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR (DASTURDAN)

- Oila huquqi. Darslik. Mualliflar jamoasi. – Toshkent, 2017. (Asosiy)
- Oila huquqi. Darslik. Mualliflar jamoasi. – Toshkent: TDYU, 2021. (Asosiy)
- Topildiyev B.R., Imomniyozov D., Musaev Q. Oila huquqi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: TDYU, 2025. – 126 b. (Asosiy)
- Babajanova D. Oila huquqi. O‘quv qo‘llanma. – 2024. (Asosiy)
- Yuldashev J.I. Vorislik va oila huquqi. Darslik / yuridik fanlar doktori, professor, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan yurist O. Okyulovning umumiy tahriri ostida. – T.: TDYUU nashriyoti, 2024. – 295 b. (Asosiy)
- Practising Family Law, 5th edition by Ian Serisier. Published: 20 June 2022. ISBN: 9780409356816. (Qo‘shimcha)

Iqtibos keltirişdan oldin har bir manbani uning amaldagi rasmiy matni bilan soliştiring.

Öquv matni ta’lim maqsadida sun’iy intellekt yordamida tayyorlangan. Bu yuridik maslahat emas; iqtibos keltirişdan oldin birlamçi manbalar bilan tekşiring. Toşkent davlat yuridik universiteti · Oila va meros huquqi.

OXFORDER LLC tomonidan yaratilgan · Naşr 2026.11